
A gyermek érdeke, mint védett jogtárgy a kodifikált magyar büntetőjog történetében

Kóhalmi Máté*

A kiskorúak büntetőjogi védelmének kialakulása forradalmi folyamatnak tekinthető. Nagyjából másfél évszázad alatt a szülő majdhogynem korlátlan egyoldalú döntési pozícióját felváltotta a közhatalmi beavatkozás kiterjedt rendszere, amely számos területen szab határt a kiszolgáltatott helyzetben lévő gyermek érdekében. Ez a folyamat a kodifikált magyar büntetőjog fejlődésében három megfigyelhető tendencia mentén vázolható fel. Ezek megnevezését és kifejtését követően a tanulmány áttekinti a gyermek érdekét szolgálni hivatott büntetőjogi tényállások történeti vázlatát.

Kulcsszavak: a gyermek érdekét sértő bűncselekmények, kiskorú veszélyeztetése, védett jogi tárgy, általános és igazságügyi gyermekvédelem

Protected legal interests of the child in the legislative history of Hungarian criminal law

Over the past century, we have witnessed a revolutionary progress in the legal protection of children. Even in the second half of the 1800s, parents had almost unlimited power over their children, which has been replaced by an enhanced system of state intervention by now. The legal framework for child protection embraces various fields of law, including criminal justice. The development that the Hungarian criminal law have undergone since the first Criminal Code was adopted in 1878, can be described with three main characteristics. After naming and explaining these tendencies, this article surveys the legislative history of child protection in Hungary.

Keywords: crimes against children, endangering a minor, protected legal interests, child protection

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.2.137>

1. Bevezető gondolatok

„A társadalmi-gazdasági viszonyok és a jog kapcsolata, összefüggése a büntetőjogban a legszembeűnőbbben a bűncselekmény tárgyának fogalmában realizálódik” – állapítja meg Wiener A. Imre a hivatali bűncselekményekről írt monográfiájában.¹ Ismert, hogy a büntetőjog által védett jogtárgyak köre

* PhD-hallgató, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

¹ Wiener A. Imre: *A hivatali bűntettek*, Budapest, KJK, 1972, 33. o.

folyamatosan változik: a büntetőjogi beavatkozás kiterjesztésével (vagyis a kriminalizációval) bővül, míg egyes cselekmények büntetlenné nyilvánításával (tehát dekriminalizációjával) szűkül. A büntetni rendelt cselekmények sora több változónak is függvénye, így például alapvetően befolyásolja az empirikus megismerés.² Amennyiben a tudományos és technológiai fejlődés új életterületeket, új élethelyzeteket alakít ki, az törvényszerűen kiváltja a legsúlyosabb normasértések szankcionálását, gondoljunk csak a közlekedési bűncselekményekre vagy az egészségügyi beavatkozás és kutatás rendje elleni egyes deliktumokra.

Olyan cselekményeket is említhetünk ugyanakkor, melyek a közösségi létezés kezdete óta előfordulnak, mégsem voltak maguk után mindig szankciót, mert a társadalmi valóságnak az általuk támadott része nem nyert elismerést, mint a büntetőhatalom által védelemre szoruló vagy arra méltó érdek. A jogtárgyak köre ugyanis a társadalom értékítélete és az állam ideológiai elkötelezettsége előtt úgyszintén nyitott.

Erre az utóbbi esetkörre nyújt példát a kiskorúak érdekét sértő bűncselekmények kialakulásának folyamata. Nagyjából másfél évszázad leforgása alatt a szinte korlátlan szülői autoritást felváltotta a közhatalmi beavatkozásnak egy olyan rendszere, aminek deklarált célja, hogy több jogterület – így a büntetőjog – eszközrendszerét felhasználva a nevelői magatartások széles körével szemben nyújtson védelmet. A folyamat tételes jogi vetületének áttekintése képezi jelen tanulmány célját: a szülő (nevelő) egyoldalú hatalmi és döntési pozícióját korlátozó büntetőjogi tényállások fejlődését szándékozom bemutatni. Ennek érdekében a releváns normaszövegek áttekintésére és elemző bemutatására a dogmatikai és a történeti módszert használom. A célkitűzéssel összefüggésben szükséges továbbá tisztázni, hogy a gyermek érdekét sértő bűncselekmények körében olyan tényállásokkal is találkozhatunk, melyek általános alanyiságúak, érte ez alatt, hogy elkövetőjüket nem terheli speciális kötelezettség – egyben fokozott büntetőjogi felelősség – a gyermek irányában. Ilyennek tekintem például a családi jogállás megsértése vagy a gyermekmunka tényállásait, hiszen ezek a társadalom valamennyi tagja számára állítanak fel büntetőjogi tilalmat. Az ilyen deliktumok csak érintőlegesen képezik jelen tanulmány tárgyát.

2. A büntetőjogi védelem kialakulásának sajátosságai és előzményei

2.1. Néhány megfigyelhető tendencia. A vonatkozó jogszabályi rendelkezések áttekintése során a védett jogtárgyak tekintetében több, egymással szoros összefüggésben álló tendencia figyelhető meg és írható le. Ezeket érdemesnek tartom már a téma kifejtése előtt megnevezni, hiszen a későbbiekben többször utalni fogok rájuk. Ehhez elsőként a gyermekvédelem 19. század második, illetve a 20. század első felében érvényesülő felosztását kell megismernünk. A korban a gyermekvédelem két válfaja között tettek különbséget: az *általános gyermekvédelem* az árva és házasságon kívül született, elhagyott, alkalmazásban

² Lásd Nagy Ferenc: Gondolatok a jogi tárgyról, *Büntetőjogi Kodifikáció*, 8 (2008) 1., 6–7. o.

álló, testi vagy szellemi fogyatkozásban szenvedő gyermekek védelmét, az anya- és csecsemővédelmet, illetve az egészségügyi gyermekvédelem területét fedte le. Az *igazságügyi gyermekvédelem* ezzel szemben a romlás veszélyének kitett és a bűnelkövetővé vált fiatalkorúak fokozott figyelemmel kísérését jelentette.³ Ez a felosztás egyébként a korszak ambivalens gyermekfelfogásával is párhuzamot mutat: míg a kisgyermekkorban lévők igényeire egyre nagyobb hangsúlyt fektettek, a pubertásra erkölcsi veszélyeket rejtő életszakaszként tekintettek, amitől az egyént és a társadalmat is meg kell védeni.⁴ A büntetőjogi beavatkozás kezdeményeinek tekinthető, kihágási szinten megjelenő tényállások is ennek a kettősségnek megfelelően kategorizálhatók. A gyermekvédelem kétféle értelmezési kerete mögött meghúzódó felfogásbéli különbséget érzékletesen ragadja meg Balogh Jenő: „[a gyermek iránt] a társadalom érdeklődhetik egyrészt altruisztikus nemeslelkűségből, másrészt helyesen felfogott társadalmi önérdékből”.⁵

2.1.1. Kriminlizáció. A kiskorúak érdekét sértő bűncselekmények ma ismert rendszerének kialakulása leírható úgy, mint a védett jogtárgyak bővülésének folyamata. Valamennyi bővítés mögött pedig feltárható a jogalkotónak az a felismerése, hogy a felnőtté válás összetett folyamatának vannak olyan komponensei, melyek jogi védelemre szorulnak, az azokat sértő magatartások pedig büntetést érdemelnek. Az állami beavatkozás kezdeti szakaszában az igazságügyi gyermekvédelem szellemében alakul ki a gyermek *erkölcsi* fejlődésére nézve káros magatartásformák szankcionálása, illetve – az állam oktatásban játszott szerepének gyökeres átalakulásával összefüggésben, a tankötelezettség bevezetésével – a *szellemi-értelmi* dimenzió nyert értékelést. A gyermek *testi* fejlődésének védelme először az általános gyermekvédelem körében – a kisgyermekek egészségügyi helyzetével és az alkalmazásban álló kiskorúak védelmével összefüggésben – jelenik meg. Emellett az atyai hatalom alapvetően magánjogi természetű korlátozásának körében fedezhetjük fel a kiskorú testi épségének védelmét, a szélesebb körű büntetőjogi védelem pedig a 20. század derekán alakul ki. A gyermek *érzelmi* fejlődésének védelme pedig csak a legújabb korban nyer értékelést védett jogtárgyként. A kriminlizáció azonban nem kizárólag a büntetőjog által védelemben részesített fejlődési komponensek, mint jogtárgyak fokozatos megjelenésére vonatkozik. Szélesedett az alanyi kör, vagyis azoknak a személyeknek a köre, akiket speciális büntetőjogi felelősség terhel a kiskorúak iránt, illetve az elkövetési magatartásnak minősülő cselekmények köre is, ami idővel a ma is létező keretdiszpozíció megalkotását tette szükségessé.

2.1.2. Fragmentált szabályozástól az egységes felé. A gyermek érdekét védő jogszabályi rendelkezések fejlődését tekintve megfigyelhető, hogy a kezdetben elszórt szabályozás a 20. század közepén jut el a tilalmazni kívánt cselekmények

³ Lásd Rózsás Eszter: Gyermekvédelmi és gyámügyi igazgatás, in: *Közigazgatási jog III. kötet* (szerk.: Lapsánszky András), Budapest, CompLex, 2013, 157–160. o.; Kádár Levente: A gyermekvédelem fogalma és felosztása, in: *Közgazdasági Enciklopédia*, II. kötet, Budapest, Athenaeum, 1929, 570. o.

⁴ Pukánszky Béla: *A gyermek a XIX. századi magyar neveléslélektani kézikönyvekben*, Pécs, Iskolakultúra, 2005, 75–78. o.

⁵ Balogh Jenő: *Fiatalkorúak és büntetőjog*, Budapest, Athenaeum, 1909, 9–15.

széles körét lefedő, egységes büntetőjogi tényállás létrehozásáig. Ezt megelőzően a két szemléletmód különböző jellegű cselekmények szankcionálását alapozta meg, ezek jellemzően kihágási szinten, különböző jogszabályokban szerepeltek. Az általános gyermekvédelem – a fent írtaknak megfelelően – a bizonyos szempontból különleges védelmet igénylő (fogytékossággal élő, alkalmazásban álló stb.), illetve a fiatalabb életkorban lévő gyermekek védelmét jelentette. Ezzel párhuzamosan jelentek meg az igazságügyi gyermekvédelem szellemében az erkölcsi romlásnak kitett fiatalok védelmére hivatott tényállások, melyek a jövőbeli bűnmegelőzésre helyezték a hangsúlyt. A két szemléletmód mentén szankcionált cselekmények végül „egységbe forrtak”, az egységesítés jogtechnikai értelemben vett megvalósítását pedig egy keretdiszpozícióként megfogalmazott, materiális veszélyeztetési deliktum létrehozása jelentette.

2.1.3. Univerzális jogtárgytól az individuális felé. A vonatkozó tényállások jogi tárgyát tekintve megfigyelhető, hogy az az általánostól (univerzalistól) a konkrét személyhez kötött egyéni (individuális) érdek védelme felé tendál.⁶ A kezdeti jogalkotás az általános gyermekvédelem körében ugyan a kiszolgáltatott helyzetben lévő, védelemre szoruló egyén érdekeit vette alapul, ismét utalnunk kell azonban arra, hogy ez nem terjedt ki valamennyi gyermekre, csak a bizonyos szempontból különleges helyzetben lévőkre. Ezzel szemben az igazságügyi gyermekvédelem szellemében életre hívott tényállások valamennyi, bizonyos életkor alatti (tizenhatodik vagy tizennyolcadik életévét be nem töltött) gyermekre vonatkoztak. A gyermek érdekét sértő bűncselekmények körében pedig hosszú ideig az igazságügyi gyermekvédelem gondolata dominált, ami áttételesen a társadalom bűnözéstől való megvédését szolgálta. Ehhez hasonló megközelítésmóddal találkozhatunk még az 1950-es évek jogszabályait elemezve is. Ez a szemlélet fokozatosan adta át a helyét a védelemre szoruló gyermek – immár egyéni szinten értelmezett és egyéb különleges helyzettől független – megóvásának.

2.2. Az állami beavatkozás kezdetei. A tudományos és gazdasági fejlődés mellett a 19. századra tehető a gyermekek mai életét meghatározó jogi és intézményi háttér kezdeményeinek létrejötte.⁷ A Csemegi-kódex elfogadása előtti évtizedben jelennek meg azok a jogszabályi rendelkezések is, melyekre alappal tekinthetünk a büntetőjogi beavatkozás előzményeként.

2.2.1. Iskolából visszatartás. A gyermekek védelmét biztosítani hivatott hazai jogalkotói törekvések történeti áttekintésekor a vonatkozó szakirodalom általában az 1868-as népoktatási törvény⁸ egyes releváns rendelkezéseit említi elsőként, a kiskorú

⁶ Az univerzális és az individuális jogi tárgy fogalmáról és a kettő kapcsolatáról lásd Nagy Ferenc–Tokaji Géza: *A magyar büntetőjog általános része*, Budapest, Korona, 1998, 110–111. o.; Filó Mihály: A jogi tárgy fogalmáról, in: *Wiener A. Imre Ünnepi Kötet* (szerk.: Ligeti Katalin), Budapest, KJK, 2005, 60–61. o.

⁷ Pukánszky Béla: *Gyermekek és nevelés. Felfogások a gyermekről és a nevelésről a pedagógia történetében*, Komárom, Selye János Egyetem, 2018, 13–16. o.; Pukánszky Béla: A tizenkilencedik század gyermekfelfogása, *Iskolakultúra*, 12 (2002) 2., 13–15. o.; Vajda Zsuzsanna: A gyermekkor és a gyermeknevelés történeti távlatokban, in: Kósa Éva–Vajda Zsuzsanna: *Neveléslélektan*, Budapest, Osiris, 2005, 58–64. o.

⁸ 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában.

iskolából való visszatartásának – még nem büntetőjogi, hanem igazgatási jellegű – szankcionálása miatt.

A tanítás kötelezettsége és szabadsága című első fejezetben rögtön az 1. § kimondja minden szülő, gyám és gazda (kiknek házában gyermekek mint mestertanítványok vagy házi szolgák tartatnak) kötelezettségét gyermekeik vagy gyámoltjaik nyilvános iskolába járatására a hatodik életévük betöltésétől a tizenkettedik (vagy tizenötödik) életévük betöltéséig. A kötelezettség megsértésének szankcióját a törvénycikk 4. §-a adta meg. E szerint, ha a szülő (gyám vagy gazda) a tankötelezett növendéket az iskolától visszatartja, *„kötelességének teljesítésére komolyan figyelmeztetendő”*. A kötelességét a figyelmeztetés ellenére sem teljesítő szülő (gyám vagy gazda) pedig *„első ízben 50 kr-ra, második ízben 1 forint-ra, harmadik ízben 2 forint-ra, negyedik ízben 4 forint-ra büntetessék, az iskolai pénztár javára”*.

Az iskolából visszatartás tilalmazása a gyermek *értelmi fejlődésével* hozható összefüggésbe, a népoktatási törvénycikk alapgondolata azonban még nem a gyermek oktatásban való részvételéhez, ezáltal értelmi fejlődésének biztosításához való joga vagy érdeke volt, hanem a tanköteles korú gyermekek csoportjának művelése a magasabb társadalmi közjó elérése érdekében.⁹ A tankötelezettség bevezetését az a gondolat táplálta, hogy a népnevelés kiterjesztése – a tankötelezettség útján – az emberi szabadság, a társadalmi és politikai egyenlőség, a nemzeti felemelkedés céljait szolgálja.¹⁰ A magasabb fokú művelődés és a tudomány jövőjének biztos alapját a nép további iskoláztatása jelenti, ahogyan a demokratikus jogok gyakorlásának is legbiztosabb zálogát a nép műveltsége képezi.¹¹ Ezt a célt szolgálta a tanköteles korú gyermeket iskolából visszatartó szülő vagy nevelő szankcionálása is, amit ugyanakkor joggal tekinthetünk a szülői hatalom egyik első korlátozásának.

2.2.2. Egészségügyi elhanyagolás. Az 1876-os közegészségügyi törvénycikk¹² rendelkezései a mai szóhasználatnál egészségügyi elhanyagolás körébe tartozó egyes cselekményeket szankcionált. A 20-21.§§ kihágás szinten, pénzbírsággal vagy kétnapi fogsággal rendelte büntetni azt, aki a gyermekek ápolására s gondozására törvényszerűleg hivatva van, vagy azt magára vállalta, amennyiben a hét évnél fiatalabb gyermeket megbetegedés esetén – ott, hol helyben vagy a közegészségügyi körben orvos van – mielőbb orvosi segélyben nem részesítteti. A törvénycikk rendelkezései a gyermekvédelem már említett kettős felosztásában az általános gyermekvédelem körébe sorolhatók,¹³ ami már az életkori határ viszonylag alacsony – hét évben történő – meghatározásából is kitűnik.

2.2.3. Magánjogi jogviszonyok korlátozása. A jogalkotási kezdemények körében meg kell említeni néhány magánjogi jellegű jogviszonyt rendező

⁹ A jogszabály báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter személyes alkotásának tekinthető, Eötvös pedig többször kinyilvánította véleményét a tankötelezettséggel kapcsolatban. Lásd Kelemen Elemér: Eötvös népoktatási törvénye, *Új pedagógiai szemle*, 69 (2019) 5–6., 15–18. o.

¹⁰ Kelemen Elemér: Eötvös József gondolatai államról, egyházzal, iskoláról, *Világosság*, 44 (2003) 3–4., 65. o.

¹¹ Felkai László: A népiskolai törvény és végrehajtása, *Magyar pedagógia*, 69 (1969) 1–2., 151–163. o.

¹² 1876. évi XIV. törvénycikk a közegészségügy rendezéséről

¹³ Kádár: i.m. 571. o.

törvénycikket, melyek kógens szabályai körében találhatunk a kiskorúak érdekében született rendelkezéseket. Az 1876-os cselédtörvény egyrészt a gyermekcselédnek iskolalátogatásra kellő időt nem engedő gazdával szemben a népiskolai törvény szerinti büntetést rendelte alkalmazni. Emellett a tanköteles korú gyermekcselédet annak testi kifejlődését vagy növést akadályozó nehéz munkával terhelő, vagy vele szemben kegyetlenkedő gazdát is büntetni rendelte.¹⁴ Amennyiben a gazda cselekménye bűnfenyítő eljárás alá nem tartozott, 50 forintig terjedő bírsággal volt büntethető, ami ismétlés esetén megkétszereződött. Hasonló rendelkezéseket találhatunk az 1872. évi ipartörvényben, a tanoncok védelmének érdekében.¹⁵ Az alkalmazásban álló gyermek védelme a már ismertetett felosztásban szintén az általános gyermekvédelem területéhez tartozik.¹⁶

2.2.4. Az atyai hatalom korlátozása. Az 1877-es gyámügyi törvény a szülő-gyermek viszony magánjogi szabályozását valósította meg. Ennek körében azonban közjogi jellegű rendelkezéseket is tartalmazott, pénzbírsággal rendelte büntetni a kiskorúak nevelésére és képzésére vonatkozó egyes kötelezettségek elmulasztását. Ebben a körben pedig ki kell emelnünk a gyám (illetve az atyai hatalom gyakorlójának) kötelezettségét a kiskorú testi épségének fenntartására, valamint betegség esetén gyógyíttatására.¹⁷ A törvény rendelkezett arról, hogy a kiskorúak a szülők és a gyám iránti engedelmesség jegyében házi fegyelem alá szoríthatók, a fegyelmezés joga azonban csak a kiskorú egészségére ártalmatlan módon volt gyakorolható.¹⁸

3. A kodifikált büntetőjog kezdeti tényállásai

Hazánk első büntetőtörvénykönyvében, a Csemegi-kódexben egyetlen, a témánk szempontjából relevánsnak mondható deliktum nevezhető meg: a *gyermekkítétel* büntette. A törvény fegyházzal rendelte büntetni azt a szülőt, aki koránál vagy állapotánál fogva önszegélyre képtelen gyermekét félreeső vagy rendszerint járatlan helyre teszi ki, vagy olyan körülmények közt hagyja el, hogy annak megmentése a véletlentől függ.¹⁹

Megjegyzendő továbbá, hogy az ekkor még törvényi szinten szabályozott fegyelmezési jog, mint büntethetőséget kizáró ok a kódex rendelkezése szerint a könnyű testi sértésre is kiterjedt. Nem volt helye büntetőjogi felelősségre vonásnak a házi fegyelemre jogosított személy által, annak gyakorlatában elkövetett könnyű testi sértés miatt.²⁰ Megjegyzést érdemel, hogy a gyámügyi törvény már ekkor szigorúbb korlátokat állított fel, az ugyanis a már idézett módon úgy rendelkezett,

¹⁴ 1876. évi XIII. törvénycikk a cseléd és a gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról 111. §

¹⁵ 1872. évi VIII. törvénycikk az ipartörvény 42-43. §§, 87. § a) pont

¹⁶ Kádár: i.m. 573. o.

¹⁷ 1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről 26., 92., 97. §. A törvényről lásd részletesen Zámbo Géza: A gyámsági törvény (1877: XX. tc.) anyagi joga a szakirodalom tükrében, *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 64 (2004) 1–28., 521–549. o.

¹⁸ 1877. XX. tc. 10. §

¹⁹ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről 287. §

²⁰ Csemegi-kódex 313. §

hogy a házi fegyelem csak a kiskorú egészségére ártalmatlan módon gyakorolható, ennek megsértése pedig az atyai hatalom megszüntetését vonhatja maga után.²¹ A két jogszabály közötti ellentmondásra korabeli szerzők is felhívták a figyelmet.²² Sőt, amikor a III. büntető novella 1948-ban hatályon kívül helyezi a Csemegi-kódexnek a fenytőjogra vonatkozó rendelkezését, a törvény indokolása szintén utal erre.²³

3.1. A Kbt. vonatkozó tényállásai. A kihágási büntetőtörvény²⁴ közbiztonság elleni kihágásokról szóló VI. Fejezete tartalmazta a *csavargás* és a *koldulás* tényállásait.

A csavargás a Kbt. 62. §-a értelmében elzárással büntetendő, általános alanyiságú kihágás, és az követi el, akinek bizonyos lakhelye nincs vagy azt elhagyja és foglalkozás vagy munka nélkül csavarog. A 64. § szerint pedig pénzbüntetéssel büntetendők „a szülők, gyámok, gondnokok vagy felügyelők, a kik életkoruk tizenhatodik évét még be nem töltött gyermeküket, gyámolt vagy gondnokoltjukat, vagy a felügyeletük alatt álló egyént csavarogni engedik, vagy csavargásának megakadályozása végett, a házi fegyelem rendszabályait a lehetőségig nem alkalmazzák”.

A 66. § a koldulás tényállását így határozza meg: „A ki hatósági engedély nélkül nyilvános helyen, vagy házról-házra koldul, vagy a ki tizenhat éven alóli gyermekeket a koldulásra biztat, vagy koldulni küld, vagy e célból másnak rendelkezésére bocsát: nyolcz napig terjedhető elzárással büntetendő”.

A törvény elrendeli továbbá a tizenhatodik életévét be nem töltött csavargók, illetve a kolduló gyermekek javító-intézetbe szállítását és egy évi javító-intézeti nevelését.²⁵

Témánk szempontjából a szülők, gyámok, felügyelők tizenhatodik életévét be nem töltött gyermekek iránti felelőssége bír jelentőséggel. A felnőtté válás folyamata felől közelítve azt mondhatnánk, hogy e két bűncselekmény elsődlegesen a gyermek *erkölcsi fejlődésével* hozható összefüggésbe. A korabeli büntetőpolitika a csavargás leküzdésének rendkívüli jelentőséget tulajdonított, mert azt a hivatásos vagy szokásszerű bűnözés „kútforrásának” tekintette. Ez különösen igaz a fiatalkorúakra, akik megjavítására még láttak esélyt.²⁶ A korszak szemléletének bemutatására kiválóan alkalmas *Doleschall Alfréd* gyermekvédelem tárgyában írt értekezése.²⁷ Ennek bevezető gondolatai között a szerző megfogalmazza, hogy a bűnelkövetők leggazdagabb forrását képezik a fiatalkorúak, ők képezik a jövő társadalom alapját, ami viszont „mismákkal van telítve”, s égető szükség mutatkozik annak „fertőtlenítésére”. Ennek okát pedig a szülői felelősségre vezeti vissza, mint írja: „a

²¹ 1877. évi XX. tc. 10., 22. §

²² Lásd erről Jellinek Arthur: A házi fegyelem joga a magyar btkönyv és a curiai gyakorlat szempontjából, *Jogtudományi Közlöny*, 16 (1881) 19., 170–172. o.; Kiss Mihály: A gyermekek megvédése az atyai hatalommal való visszaélések ellen a magyar jog szerint, *Magyar Közigazgatás*, 11 (1893) 43., 5–6. o.

²³ 1948. évi XLVIII. törvény indokolása

²⁴ 1879. évi XL. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról (a továbbiakban: Kbt.)

²⁵ Kbt. 65–66. §§

²⁶ Márkus Dezső: Magyar jogi lexikon öt kötetben, II. kötet, in: *Magyar Jogi Lexikon 2.*, (szerk.: Biró-Dézsma), Budapest, Pallas, 1899, 756–757. o.

²⁷ Doleschall Alfréd: A gyermekvédelem ügyének törvényhozási szabályozása, in: *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, IX. kötet, I. füzet, Budapest, Franklin-Társulat, 1893, 3–6. o.

fiatal kor erkölcsi elsanyatlásának elhanyagolt avagy szándékosan gonosz útra terelt neveltetése képezi főindokát". A korszak büntetőjogi reformiskoláinak szellemét tükröző írásában Doleschall megfogalmazza, hogy a kriminalitásra a bűnügyi tudományok már nem valamiféle „transzcendens tüneményként” tekintenek, hanem a társadalmi szervezet elfajulásaként jelentkezik, a jogásznak pedig feladata a mozgatóerőket kutatni és azok elfojtására törekedni. Ezzel együtt megjelenik a gondolat, mely szerint az *„ember olyan, amilyennek a neveltetése alkotta”,* s ezek együttesen szolgálják a szülői nevelési hatalomba való belenyúlás igazolását. A szülői hatalom korlátozását tehát a társadalom védelme indokolja, ami bűnmegelőzésben ölt testet, a társadalom szervezetén rágódó kór a kriminalitás, amit *„fészkében kell felkeresni és kipusztítani”.*

A korszak gyermekvédelemmel kapcsolatos meglátásai nem tudtak elvonatkoztatni a bűnmegelőzés, a bűnelkövetővé válás gondolatától, ami az állami beavatkozás megalapozásának kiindulópontját jelentette. Szembeötlő, hogy maga Doleschall is elkülöníti a társadalomnak a saját védelme érdekében megvalósított védekező mechanizmusait, illetve az államnak és a társadalomnak kifejezetten a gyermek érdekében tett intervencióját. Ez utóbbi kategóriát is azzal indokolja ugyanakkor, hogy a családi környezetben a legalapvetőbb gondoskodást és gyámolítást is nélkülöző gyermekek *„a büntettes osztályoknak kiapadhatatlan tartálékát szolgáltatják”.*

Amennyiben a fiataalkori bűnelkövetés, illetve bűnmegelőzés felől közelítünk, a fenti gondolatok rendkívül progresszívnek mondhatók. Azon a felismerésen alapulnak, hogy az államnak felelőssége van a kriminogén tényezők felszámolásában már fiataalkorban, és késő – sőt, igazságtalan – a már elkövetővé vált fiatal esetében beavatkozni. Ez lényegében a prevenció gondolat megjelenése, ami abból indul ki, hogy a bűnözésnek feltárható és felszámolható – de legalábbis mérsékelhető – okai vannak. A szülői hatalomnak a gyermek erkölcsi fejlődésének védelme érdekében való korlátozása tehát – ahogyan azt az értelmi fejlődés esetében is láthattuk – nem a gyermek egyéni szinten értelmezett érdekeiből kiindulva valósult meg elsőként, hanem egy össztársadalmi érdek, illetve eszmény alapján. Látható továbbá a párhuzam a korszak gyermekszemlélete és a jogalkotás tendenciái között: a serdülőkor veszélyes életszakasz, amitől az egyént és a társadalmat is meg kell védeni. Ennek szolgálatába állítva jelentek meg a magyar büntetőjogban az első olyan tényállások, melyekben a kiskorúak védelmének kezdeményei fellelhetők.

3.2. Egyéb jogszabályok a 20. század első felében. Az igazságügyi gyermekvédelem megközelítéséből kiinduló rendelkezések találhatók egyes 20. század eleji jogszabályokban. A fiataalkorúak bíróságáról szóló törvénycikk rendelkezett azokról az intézkedésekről, melyeket a bíróság akkor tehetett, ha a tizennyolcadik évét még be nem töltött fiataalkorú környezetében az erkölcsi romlás veszélyének van kitéve, vagy züllésnek indult. A bíróság figyelmeztethette, utasíthatta a szülőt az okok megszüntetésére, a fiataalkorú szigorúbb felügyeletére, nevelésére, megfenyítésére. Ha a szülő, törvényes képviselő a kiadott utasításnak igazolatlanul nem tett eleget, kihágás miatt pénzbüntetéssel volt büntethető.²⁸

²⁸ 1913. évi VII. törvénycikk a fiataalkorúak bíróságáról 66-67. §§

A dolgházi törvény vétség miatt fogházzal rendelte büntetni azt a keresetre utalt munkaképes egyént, aki munkakerülésből csavarog vagy egyébként munkakerülő életmódot folytat, és munkakerülő életmódjával magát vagy *családját erkölcsi romlásnak teszi ki*.²⁹

Már az egységesítésre vonatkozó törekvés fedezhető fel az 1944. évi V. törvénycikk egyes rendelkezéseiben. A jogszabály vétség miatt rendelte büntetni azt, aki tizennyolc évesnél nem idősebb kiskorúval szemben fennálló gondviselési kötelességét nem teljesíti, ha ezáltal a gondviselésre szoruló életét vagy egészségét súlyosan veszélyezteti. Vétség miatt volt büntethető az is, aki atyai hatalma vagy gyámsága alatt álló vagy családbafogadási szerződéssel családjába fogadott tizennyolc évesnél nem idősebb kiskorú nevelésére vonatkozó kötelességét nem teljesítette, ha ezáltal a nevelésre szorulót erkölcsi züllésnek tette ki.³⁰ Az ismertetett tényállás több ízben is jogtechnikai nóvumként említhető, mindenekelőtt azért, mert materiális veszélyeztetési deliktumot hoz létre. Emellett elkövetési magatartásként is a kiskorú felé irányuló speciális kötelezettség megsértését vetíti előre, illetve a védett jogtárgyak körében megjelenik a kiskorú élete, egészsége. A törvénycikk indokolása az individuális jogtárgy felé történő elmozdulást is egyértelműen jelzi. Megjelenik egyrészt a társadalom érdeke, minthogy *„a közösségre hárul a hiányos gondviselésben részesült [kiskorú] gyógyításának, gondozásának terhe [és] a társadalomnak kell majd megküzdnie az elzüllésnek kitett – esetleg egyenesen hivatásos büntettség nevelt – ifjúnak társadalomellenes hajlamaival”*. Utalás történik emellett a családnak, mint a nemzeti élet alapjának egészségben megtartására, de az egyéni szinten felfogott érdek is egyértelműen kiolvasható a következő gondolatból: *„a nemzeti társadalmat átható közösségi érzés megkívánja, hogy egyetlen tagja se essék áldozatul elhagyatottságának, különösen, ha fejetlenségénél vagy fogyatékoságánál fogva önmagáról gondoskodni nem tud”*.³¹

4. Az 1945 és 1990 közötti időszak jogalkotása

A 20. század közepén már érezhető volt a testi fenytéssel kapcsolatos hozzáállás változása. Hazánkban – a vasfüggöny keleti oldalán – ezt a tendenciát nem a gyermekbántalmazás elleni fellépés Caffey és Kempe nevével fémjelzett „nyugati” útja³² jelentette, hanem azt a „szocialista pedagógia vívmányai” hozták el – a normaszövegekben legalábbis biztosan.³³ A testi fenytéket meggondolás nélkül alkalmazó „porosz káplári fegyelem” és a fegyelem helyett szabadságot hirdető „individualista liberális” felfogással szemben állt a szocialista pedagógia. *„A fegyelem legigazabb, legmélyebben etikus felfogását a szocialista pedagógusok teremtik meg,*

²⁹ 1913. évi XXI. törvénycikk a közveszélyes munkakerülőkről 1.§, 3. § 1. pont

³⁰ 1944. évi V. törvénycikk a családbafogadásról és a tartásról való gondoskodás előmozdítása tárgyában 6. § 3. és 4. pont

³¹ 1944. évi V. törvénycikk indokolása

³² Lásd Katonáné Pehr Erika: A gyermekbántalmazás nemzetközi megítélése – avagy hogyan fegyelmezzük gyermekeinket. *Családi Jog*, 3 (2005) 2., 17–27.

³³ A testi fenytés gyakoriságát vizsgálta Veszprémi László: Az iskolai siker és kudarc hatása a szülői jutalmazásra és büntetésre. *Magyar Pedagógia*, 69 (1969) 1–2., 127–142. o.

így Makarenko, aki – amint tudjuk – éles különbséget tesz a vak engedelmességen alapuló, külsőleg kikényszerített fegyelem és az önként vállalt, tudatos belátáson alapuló fegyelem között.” – fogalmaz Dénes Magda.³⁴ Ez pedig a testi fenyték teljes elvetésével járt. Ebben a felfogásban a szülőnek jogi eszköz nem áll a rendelkezésére gyermekével szemben, hanem a kívánt magatartást elsősorban a nevelés eszközével kell biztosítani.³⁵ Részen ennek eredményeként a harmadik büntetőnovella egyik lényeges módosítása, hogy eltörli a házi fegyelem gyakorlásának a könnyű testi sértésre kiterjedő törvényi szabályozását, mivel a törvény indokolása szerint az a demokratikus jogrendben fenntarthatatlan.³⁶

4.1. Az egységes szerkezetű tényállás felé. A hatályos büntetőjogunkból ismert kiskorú veszélyeztetése büntettének előzményei az 1950-es évek törvényerejű rendeleteiben keresendők, melyek az 1944. évi V. törvénycikk számos tényállási elem tekintetében meghonosított újításait tovább finomították. Az évtized vonatkozó jogalkotása előrevetíti a hatályos bűncselekmény szerkezetét, így – az évtizedek során ugyan többször változó, de máig fellelhető – két alapeseti tényállást: a keretdiszpozíció-szerűen megfogalmazott, veszélyeztetési eredményű és speciális alanyiságú első alapeseti tényállást, illetve a bűncselekmény elkövetésére való rábírást szankcionáló második alapeseti tényállást.

Az 1951-es Ftvr.³⁷ a fiatakorú bűnelkövetőkre vonatkozó büntető anyagi jogi és büntető eljárásjogi rendelkezéseket foglalta egységes szerkezetbe.³⁸ Már ebből kitűnik, hogy a fiatakorú bűnelkövetés felőli megközelítés továbbra is meghatározó, s ezt csak megerősíti, hogy a vonatkozó IV. Fejezet a *‘Nevelők és gondozók felelőssége’* címet viseli. 39

Az Ftvr. 36. §-a értelmében büntett miatt börtönnel büntetendő az, *„aki nevelési vagy gondozási kötelességét szándékosan elhanyagolja és ezzel a nevelésére vagy gondozására bízott gyermeket vagy fiatakorút erkölcsi züllésnek teszi ki, vagy döntő mértékben okozójává válik annak, hogy a nevelésére vagy gondozására bízott gyermek vagy fiatakorú bűncselekményt követ el”*. Ez az „első alapeseti tényállás” még egyfajta visszalépésként is értékelhető az 1944-es rendelkezésekhez képest. Egyrészt jogtechnikai értelemben elhagyja a veszélyeztetési eredményt, másrészt – ezzel szoros összefüggésben – szűkíti a lefedett cselekményi kört.

³⁴ Dénes Magda: Az új magyar pedagógia útján, *Magyar Pedagógia*, 57–58 (1949) 87–93. o., Lásd még Berencz János: Adatok az ellenforradalom klerikális pedagógiájához, *Magyar Pedagógia*, 57–58 (1949) 81–86. o.

³⁵ Harsányi György: Szülői felügyelet, házi fegyelem, testi fenytés – jogi szemmel, *Magyar Pedagógia*, 76 (1976) 1–2., 125. o.

³⁶ 1948. évi XLVIII. törvénycikk a büntetőtörvények egyes fogyatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról 25. §

³⁷ 1951. évi 34. törvényerejű rendelet a fiatakorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezésekről (a továbbiakban: Ftvr.)

³⁸ Érdekesség, hogy az Ftvr. a magyar jogtörténetben az egyetlen jogszabály, ami kódex-jelleggel egységes szerkezetbe foglalta a fiatakorúakra vonatkozó rendelkezéseket.

³⁹ A tényállás az 1952-ben kiadott BHÖ-ben „ifjúság elleni bűncselekmények” elnevezéssel található meg. A Hatályos Anyagi Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállítása (Magyarország Igazságügyi Minisztérium). Budapest, Jogi Kiadó, 1952, 169–171.

Az Ftvr. 37. §-a szubszidiárius jelleggel rendelte büntetni, „*aki a nevelésére vagy gondozására bízott gyermeket vagy fiatalkorút ígérettel, tanácsadással, biztatással vagy egyéb úton arra vesz rá, hogy bűncselekményt kövessen el vagy egyébként az erkölcsi züllés útjára lépjen*”. Ez a bűncselekmény elkövetésére vagy „züllött életmód folytatására” rábírás a mai második alapeset szerinti bűncselekmény előzményeként értékelhető, azzal a lényeges különbséggel, hogy ekkor még ezt a bűncselekményt is csak az követhette el, akit speciális kötelezettség terhel a kiskorú irányában. A fiatalkorúak büntetőjogának önálló kódexében való elhelyezés indoka viszont mindkét eset vonatkozásában egyértelmű: szemléletének középpontjában még mindig a kiskorú (fiatalkorú) bűnelkövetése mögött feltárható szülői-nevelői kötelezettségzegés vagy elhanyagolás szankcionálása áll.

4.2. A nevelési cél. A korszak jogalkotási tendenciái természetesen nem függetleníthetők az államszocializmus kiépülésének ideológiai ráhatásától. A proletár állam eszményéhez az ifjúság szocialista nevelése társult, ami a kriminalitás leküzdésének jogi eszközeit is befolyásolta. Mindez szoros összefüggésben áll a kommunista utópia gondolatával, hiszen a társadalmi-gazdasági rend átalakításától, az „uralkodó osztály” műveltségi monopóliumának felszámolásától, valamint a szocialista tudatformálás és szociálpolitika folytatásától a bűnözést kiváltó tényezők felszámolását várták.⁴⁰ A BRFK Fiatalkorúak- és Gyermekvédelmi Osztálya és a Legfőbb Ügyészség jelentései a fiatalkorúak bűnözésének egyik fő okaként a szülői nevelés hiányát és az iskola nem mindenben kielégítő voltát emelték ki, de szóba kerültek a szülői házon kívüli kártékony hatások is, valamint a „burzsoá ideológia káros hatásainak maradványai” is megjelentek.⁴¹ Az alkotmányban államcélként fogalmazódott meg, hogy a Magyar Népköztársaság különös gondot fordít az ifjúság fejlődésére és nevelésére,⁴² ez a gondolat pedig az Ftvr. preambulumban is megjelenik, ami deklarálja, hogy a szabályozásnál oly intézkedésekre törekszik, amelyek alkalmasak arra, hogy a fiatalkorúak helyes irányban való fejlődését előmozdítsák és őket a társadalom hasznos tagjaivá neveljék. A nevelés tekinthető tehát a korszak elsődleges céljának – pontosabban: a szocialista nevelés.

Alapvetően a nevelő jellegű intézkedések súlyának emelése volt az 1954. évi 23. tvr. célja, azonban a nevelők és gondozók felelősségére vonatkozó tényállást is átformálta. Az új szabályozás értelmében büntett miatt büntetendő „*a gyermek (fiatalkorú) tartására, nevelésére, illetőleg gondozására köteles személy (szülő, gyám, nevelő stb.), aki köteleseit nem teljesíti, vagy a gyermek (fiatalkorú) érdekeit súlyosan sértő módon elhanyagolja és ezáltal a gyermek (fiatalkorú) életét, egészségét, testi vagy szellemi fejlődését súlyosan veszélyezteti, illetőleg a gyermeket (fiatalkorút) súlyos nélkülözésnek teszi ki, továbbá aki döntő mértékben okozójává válik annak, hogy a gyermek (fiatalkorú) bűncselekményt követ el*”.⁴³

Mint látható, a tényállás eredményének és a védett jogtárgyának a köre bővült, elsőként részesítve *általános jelleggel* büntetőjogi védelemben a szülői

⁴⁰ Szabó András: *A fiatalkorúak és a büntetőjog*, Budapest, KJK, 1961, 76–77. o.

⁴¹ Schriffert Zsuzsa: A fiatalkorúakkal kapcsolatos büntetőpolitika és a gyermekvédelem alakulása 1945–1990 között, *ELTE Themis*, 2008. december, 30–38. o.

⁴² 1949. évi XX. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmánya 52. §

⁴³ 1954. évi 23. tvr. 9. §

magatartásokkal szemben a gyermek (fiatalkorú) testi fejlődését, életét, egészségét. Elmondható továbbá, hogy a tényállás szerkezeti értelemben ismét materiális veszélyeztetési deliktum lett, melyben elkövetési magatartásként a kötelességszegés szerepel.

A szubszidiárius második alapeset továbbra is speciális alanyiságú deliktum maradt, alanya csak a gyermek (fiatalkorú) tartására, nevelésére, illetőleg gondozására köteles személy (szülő, gyám, nevelő stb.) lehetett.⁴⁴

Kizárólag az első alapesetet érintő módosítással élt az 1958. évi 21. tvr., mikor a kiskorú életének, egészségének, illetve testi fejlődésének veszélyeztetését kiemelte a tényállásból, s ekkortól csak a szellemi vagy erkölcsi fejlődés veszélyeztetése képzett bűncselekmény.⁴⁵ Ekkor azonban már csak néhány év volt hátra a büntetőjogi kodifikáció eredményétől, s az 1961-es btk. által megalkotott tényállással a vonatkozó bűncselekmény lényegi elemeit tekintve nyugvó pontra ér.

4.3. A hatályos tényállás közvetlen előzményei. Az 1961-es Btk. már önálló fejezetbe foglalta a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűntetteket, e fejezetben *ifjúság elleni bűntett* néven, két alapesettel kapott helyet a részben átalakított deliktum. Ami az első alapesetet illeti, a szocialista btk. szerint „*a kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles az a személy, aki a kiskorú testi, szellemi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan veszélyezteti, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő*”.⁴⁶ A tényállás jogi tárgyának meghatározásához a halmazat megítélésére vonatkozó korabeli ítélkezési gyakorlat lehet segítségünkre. A deliktum rendbelisége szempontjából az a gyakorlat érvényesült, hogy ha az elkövető több nevelése alatt álló kiskorú sérelmére követte el a bűncselekményt, nem adtak helyt bűnhalmazat megállapításának. Ennek magyarázata, hogy a bírói gyakorlat szerint az ifjúság elleni bűntett nem személy elleni bűncselekmény volt, jogi tárgyának „az ifjúság”, mint elvont, kollektív kategória testi, szellemi és erkölcsi fejlődését tekintették.⁴⁷ Az univerzális jogtárgy szemlélete tehát – a bírói gyakorlatban legalábbis – még az 1970-es években is tovább élt.⁴⁸

A továbbra is szubszidiárius második alapeset tekintetében lényeges változás, hogy azt már nem csak a kiskorú irányában speciális kötelezettséggel bíró személy követhette el, vagyis „általános alanyiságú” bűncselekménnyé alakult át – azzal a megjegyzéssel, hogy természetesen csak nagykorú személy lehetett az alanya. A kódex szerint „*ha súlyosabb bűntett nem valósult meg, ugyanígy büntetendő az a nagykorú személy is, aki kiskorút bűntett elkövetésére vagy züllött életmód folytatására rábír vagy rábírti törekszik*”.⁴⁹

Az 1961-es törvénykönyv kapcsán mindenképpen utalni kell még két tényállásra, melyek közül az egyik a kiskorú elhelyezésének megváltoztatása, mint általános

⁴⁴ 1954. évi 23. tvr. 10. §

⁴⁵ 1958. évi 21. tvr. 5. §

⁴⁶ 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről 274. § (1) bekezdés

⁴⁷ Lásd BJD 3754., 5865., BH1967.10.5447., BH1970.1.6287.

⁴⁸ A védett jogtárgy univerzális jellegére utal Berkes György is, aki szerint „e tényállás nemcsak az ifjúságot, hanem a család intézményét is védelmezi.” Idézi Petrik Ferenc: A szülők büntetőjogi felelőssége. Az ifjúság elleni bűntett, *Jogtudományi Közöny*, 25 (1970) 6., 55. o.

⁴⁹ 1961. évi V. törvény 274. § (2) bekezdés

alanyiságú bűncselekmény, s amely a végrehajtható hatósági határozat érvényesülésén keresztül védi a kiskorú érdekét. A bűncselekményt ezzel a jogi tárggyal a szocialista Btk. tartalmazza először,⁵⁰ s máig *sui generis* deliktumként ismeri a magyar büntetőjog. A másik bűncselekmény a tartási kötelezettség elmulasztása, amelynek tényállási elemeit a '61-es kódex pontosította, és alkotta meg az érdemben azóta is változatlan normaszöveget.⁵¹

Az 1978-as Btk. a bűncselekmény nevét megváltoztatta, illetve ismét törvényszöveg szintjén nevezte meg a súlyos kötelességszegést, mint elkövetési magatartást, ezzel a ma ismert *kiskorú veszélyeztetésének* tényállását megalkotva. Ennek értelmében a kiskorú gondozására, nevelésére, felügyeletére köteles személy volt büntethető, ha az e feladatból folyó kötelességét súlyosan megszegte, s ezzel összefüggésben a kiskorú *testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését* veszélyeztetette.⁵² A Legfelsőbb Bíróság nem sokkal a törvény hatályba lépését követően kialakította az azóta is következetesen érvényesülő gyakorlatot, mely szerint kiskorú veszélyeztetése annyi rendbeli bűncselekmény, ahány kiskorú fejlődését az elkövető veszélyeztetette.⁵³ Ez pedig egyértelműen az individuális jogtárgy szemlélete felé történő elmozdulásként értékelhető. A második alapesetet érintő lényeges változás nem történt.

5. A rendszerváltást követő időszak

5.1. Új tényállások. A rendszerváltást követő évtizedekben a gyermek érdekét sértő cselekmények büntetőjogi szabályozása jelentős változásokon ment keresztül. Számos magatartás nyert büntetőjogi értékelést, ezek egy része előbb a kiskorú veszélyeztetése tényállásán belül jelent meg – pontosabban annak újabb alapeseteként –, mielőtt *sui generis* tényállásként nyertek volna megfogalmazást.⁵⁴ Előbb egy 1995-ös módosítás az emberkereskedelem áldozatává vált kiskorú fokozott védelme érdekében egy harmadik alapeseti tényállást alkotott, amelynek alanya az a nagykorú személy lehetett, akihez adásvétel útján kiskorú került.⁵⁵ Ez az újonnan megalkotott (3) bekezdés szerinti tényállás 1998-ban megváltozott,⁵⁶ s a módosult tényállás szerint felelt az a nagykorú személy, aki a kiskorúval kényszermunkát végeztetett. A hatályos Btk. szerint már az önálló tényállásként

⁵⁰ A Csemegi-kódexben a gyermekrablás tényállása rokonítható, de az jellemzően a kiskorú személyi szabadságának korlátozásával is járt. Lásd erről Sinku Pál: *A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények*, in: Büntetőjog II. Különös Rész (szerk.: Belovics Ervin), Budapest, ORAC, 2021, 253. o.

⁵¹ A tartás elmulasztásának szankcionálása már az 1944. évi V. törvényben is megjelenik, majd az 1958. évi 21. tvr. alkot a későbbi jogalkotás számára alapul szolgáló szerkezetű tényállást. Tartalmában a maival lényegében egyező tényállási elemekkel az 1961-es kódex alkotja meg a bűncselekményt. Lásd uo. 256. o.

⁵² 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 195. § (1) bekezdés

⁵³ Lásd BH 1981. 174. II.

⁵⁴ Részletesen lásd Csapucha Bernadett: A kiskorúak fokozott büntetőjogi védelmének megteremtése érdekében tett jogalkotói törekvések, in: *A sokoldalúság okán. Doktorandusz Tanulmányok a Pázmány jogászképzésének 25. tanévében* (szerk.: Bándi Gyula), Budapest, Pázmány Press, 2020, 27–30. o.

⁵⁵ 1995. évi XLI. törvény a büntető jogszabályok módosításáról 9. §

⁵⁶ 1998. LXXVII. törvény a büntető jogszabályok módosításáról 50. §

szabályozott emberkereskedelem és kényszermunka minősített esetét valósítja meg a tizennyolcadik életévét be nem töltött passzív alany sérelmére történő elkövetés, a szintén sui generis tényállású gyermekmunka büntette pedig a tizennyolcadik életévét be nem töltött személyek foglalkoztatására vonatkozó törvényi előírások megszegését põnalizálja.

Az 1978. évi IV. törvény 2005-ben ismét módosult, s a kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása kiskorú veszélyeztetésének a (4) bekezdés szerinti eseteként nyert büntetőjogi értékelést, ekkor még objektív felelősségi alakzatban. A 2012. évi Btk. szakít majd ezzel a megoldással, mikor a büntetőjogi felelősség körét az önhibából való elkövetésre korlátozza, s egyben ennek a „*speciális kötelességzegésnek*” is önálló tényállást szentel, mint kiskorúval való kapcsolattartás akadályozásának vétsége.⁵⁷

Csupán egyetlen gondolat erejéig utalunk még a már korábban is említett tartás elmulasztására és az elhelyezés megváltoztatására, melyek a 2012-es büntetőtörvényben is önálló tényállással rendelkező bűncselekmények. Mindenképpen meg kell még emlékeznünk a kapcsolati erőszak tényállásáról is, amely a családon belüli erőszak különböző eseteit hivatott lefedni, s amely egy 2013-as módosítással került be a gyermek érdekét sértő és család elleni bűncselekmények körébe.⁵⁸ Mivel a deliktum a kiskorúak sérelmére elkövetett bántalmazásokat is szankcionálni hivatott, a gyakorlatban sokszor konkurál a kiskorú veszélyeztetése büntetével, de együttes megállapításuk egyre inkább polgárjogot nyer.⁵⁹

5.2. Az első alapeseti tényállás bővülése. Még 2005-ben bővült az első alapeseti bűncselekmény alanyi köre, ekkortól kell a kiskorú gondozására, nevelésére vagy felügyeletére köteles személynek tekinteni a szülői felügyeletet gyakorló szülő, illetve gyám élettársát, továbbá a szülői felügyeleti jogától megfosztott szülőt, ha a kiskorúval közös háztartásban vagy egy lakásban él.

A kiskorú veszélyeztetése jogi tárgyának tekinthető testi, értelmi és erkölcsi fejlődés hármasa évtizedekig változatlan maradt. 2012-ben történt meg ezek bővítése, amikor is a jogalkotó a felnőtté válás folyamatának egy újabb dimenzióját részesítette büntetőjogi védelemben, az érzelmi fejlődést.⁶⁰ A kibővített tényállás szerint büntetendő „*a kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy, aki e feladatából folyó kötelességét súlyosan megszegi, és ezzel a kiskorú testi, értelmi, erkölcsi vagy érzelmi fejlődését veszélyezteti*”.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás jegyében benyújtott törvényjavaslat miniszteri indokolása megfogalmazása szerint a gyermeknek joga van ahhoz, hogy

⁵⁷ 2005. évi XCI. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más törvények módosításáról 4. §

⁵⁸ 2013. évi LXXVIII. törvény egyes büntető tárgyú törvények módosításáról 19. § (5) bekezdés

⁵⁹ Garai Renáta: Mi történik az igazságszolgáltatásban? Hatóságok és bántalmazottak a kapcsolati erőszak színterén, *Belügyi Szemle*, 72 (2024) 10., 1844–1845.; Garai Renáta: A kapcsolati erőszak bűncselekményének jogalkalmazási gyakorlata – a jogerős ítéletek tanulságai. *Kriminológiai Tanulmányok*, 56 (2019) 34–36., 41–42.

⁶⁰ 2012. évi LXII. törvény a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról 5. §

érzelmileg kiegyensúlyozott felnőtté váljon.⁶¹ Az indokolás szerint több gyermekvédelmi szervezet és jogalkalmazó jelezte, hogy a korábbi szabályozás nem nyújt kellő védelmet a kiskorúaknak a vele közös háztartásban élő, nevelésére, gondozására köteles személyek megfélemlítése, megalázása ellen.

6. Összegzés

A tanulmány kezdetén már megneveztem azokat a tendenciákat, amelyek az egyoldalú szülői hatalom korlátozása – illetve tágabban értelmezve a kiskorúak érdekében – született jogszabályok áttekintése alapján megfigyelhetők. A történeti vázlat végén ismét utalok a három leírt fejlődési ívre, melyek a büntetőjogi értékelés alá eső élethelyzetek folyamatos bővülése (*kriminalizáció*), a különböző rendelkezésekben elszórtan megtalálható tényállások egységes szerkezetű keretdiszpozícióra történő felváltása (*fragmentált szabályozástól az egységes felé*), valamint az osztársadalmi érdekből kiinduló megközelítésnek a kiszolgáltatott helyzetben lévő gyermek javára való fokozatos háttérbe szorítása (*univerzális jogtárgytól az individuális felé*) voltak. Megjegyzem ugyanakkor, hogy a legújabb tendencia ezek közül egyet, az egységes szabályozást némely esetekben felülírni látszik. Ez azonban természetes folyamatnak is tekinthető, ami részben az élethelyzetek diverzitásának köszönhető, hiszen a családszerkezet átalakulása olyan problémákat is előhívott, amelyek – persze csak a legsúlyosabb esetekben – büntetőjogi beavatkozást kívánnak.

Ismételten hangsúlyozom továbbá, hogy a tanulmány a vonatkozó jogszabályi rendelkezések áttekintésén – és az abból levonható következtetések megállapításán – nem kívánt túlterjeszkedni. A kiskorúak érdekével ellentétes szülői-gondozói magatartások egyre szélesebb körének kriminalizálása, illetve az a mögött meghúzódó büntetőpolitikai megfontolás nem függetleníthető azoktól a közgondolkodásban érvényesülő paradigmáktól, melyek a gyermek társadalomban elfoglalt helyét és szerepét érintik. A büntetőjogi – és általában a jogi, közhatalmi – beavatkozások körének szélesedése a szülő-gyermek viszonyban szoros kapcsolatot mutat a gyermekképek, gyermekfelfogások folyamatos változásával, ezeken keresztül pedig a releváns pszichológiai-pedagógiai felfogásokkal, tudományos paradigmaváltásokkal. Kifejezetten izgalmas és hasznos vállalkozásnak tartanám annak az összefüggésrendszernek a feltárását, amelynek folyamatosan egymásra ható szegmensét képezik a társadalmi változások, az ezekre vonatkozó közéleti diskurzus, a közgondolkodás és a társadalmi normák módosulásai, ezekkel összefüggésben – de legalábbis párhuzamban – a tudományos nézetek és megközelítések alakulása, a jogpolitika minderre adott reakciója, a folyamat legvégén pedig – de állandóan visszahatva a többi összetevőre – a tételes jog változásai.

⁶¹ T/6577. számú törvényjavaslat indokolással – A gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósításához kapcsolódó törvények módosításáról

Irodalomjegyzék

- Balogh Jenő: *Fiatalkorúak és büntetőjog*, Budapest, Athenaeum, 1909.
- Berencz János: Adatok az ellenforradalom klerikális pedagógiájához, *Magyar Pedagógia*, 57–58 (1949) 81–86. o.
- Csapucha Bernadett: A kiskorúak fokozott büntetőjogi védelmének megteremtése érdekében tett jogalkotói törekvések, in: *A sokoldalúság okán. Doktorandusz Tanulmányok a Pázmány jogászképzésének 25. tanévében* (szerk.: Bándi Gyula), Budapest, Pázmány Press, 2020, 25–31. o.
- Dénes Magda: Az új magyar pedagógia útján, *Magyar Pedagógia*, 57–58 (1949) 87–93. o.
- Doleschall Alfréd: A gyermekvédelem ügyének törvényhozási szabályozása, in: *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, IX. kötet, I. füzet, Budapest, Franklin-Társulat, 1893.
- Felkai László: A népiskolai törvény és végrehajtása, *Magyar pedagógia*, 69 (1969) 1–2., 151–163. o.
- Filó Mihály: A jogi tárgy fogalmáról, in: *Wiener A. Imre Ünnepi Kötet* (szerk.: Ligeti Katalin), Budapest, KJK, 2005, 57–62. o.
- Garai Renáta: Mi történik az igazságszolgáltatásban? Hatóságok és bántalmazottak a kapcsolati erőszak színterén, *Belügyi Szemle*, 72 (2024) 10., 1839–1856. o. (DOI: <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i10.pp1839-1856>)
- Garai Renáta: A kapcsolati erőszak bűncselekményének jogalkalmazási gyakorlata – a jogerős ítéletek tanulságai. *Kriminológiai Tanulmányok*, 56 (2019) 30–48. o.
- Harsányi György: Szülői felügyelet, házi fegyelem, testi fenyítés – jogi szemmel, *Magyar Pedagógia*, 76 (1976) 1–2., 124–130. o.
- Jellinek Arthur: A házi fegyelem joga a magyar bttrkönyv és a curiai gyakorlat szempontjából, *Jogtudományi Közlöny*, 16 (1881) 19., 170–172. o.
- Katonáné Pehr Erika: A gyermekbántalmazás nemzetközi megítélése – avagy hogyan fegyelmezzük gyermekeinket. *Családi Jog*, 3 (2005) 2., 17–27.
- Kádár Levente: A gyermekvédelem fogalma és felosztása, in: *Közgazdasági Enciklopédia*, II. kötet, Budapest, Atheneum, 1929.
- Kelemen Elemér: Eötvös népoktatási törvénye, *Új pedagógiai szemle*, 69 (2019) 5–6., 5–21. o.
- Kelemen Elemér: Eötvös József gondolatai államról, egyházzal, iskoláról, *Világosság*, 44 (2003) 3–4., 63–70. o.
- Kiss Mihály: A gyermekek megvédése az atyai hatalommal való visszaélések ellen a magyar jog szerint, *Magyar Közigazgatás*, 11 (1893) 43., 5–6. o.
- Márkus Dezső: Magyar jogi lexikon öt kötetben, II. kötet, in: *Magyar Jogi Lexikon 2.*, (szerk.: Biró-Dézsma), Budapest, Pallas, 1899.
- Nagy Ferenc: Gondolatok a jogi tárgyról, *Büntetőjogi Kodifikáció*, 8 (2008) 1., 3–8. o.
- Nagy Ferenc–Tokaji Géza: *A magyar büntetőjog általános része*, Budapest, Korona, 1998.

-
- Petrik Ferenc: A szülők büntetőjogi felelőssége. Az ifjúság elleni bűntett, *Jogtudományi Közlöny*, 25 (1970) 6., 284–292. o.
 - Pukánszky Béla: A tizenkilencedik század gyermekfelfogása, *Iskolakultúra*, 12 (2002) 2., 13–29. o.
 - Pukánszky Béla: *A gyermek a XIX. századi magyar neveléslélektani kézikönyvekben*, Pécs, Iskolakultúra, 2005.
 - Pukánszky Béla: *Gyermekkép és nevelés. Felfogások a gyermekről és a nevelésről a pedagógia történetében*, Komárom, Selye János Egyetem, 2018.
 - Rózsás Eszter: Gyermekvédelmi és gyámügyi igazgatás, in: *Közigazgatási jog III. kötet* (szerk.: Lapsánszky András), Budapest, CompLex, 2013.
 - Schriffert Zsuzsa: A fiatalkorúakkal kapcsolatos büntetőpolitika és a gyermekvédelem alakulása 1945-1990 között, *ELTE Themis*, 2008. december, 30–38. o.
 - Sinku Pál: A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények, in: *Büntetőjog II. Különös Rész* (szerk.: Belovics Ervin), Budapest, ORAC, 2021.
 - Szabó András: *A fiatalkorúak és a büntetőjog*, Budapest, KJK, 1961.
 - Vajda Zsuzsanna: A gyermekkor és a gyermeknevelés történeti távlatokban, in: *Neveléslélektan* (Kósa Éva–Vajda Zsuzsanna), Budapest, Osiris, 2005.
 - Veszprémi László: Az iskolai siker és kudarc hatása a szülői jutalmazásra és büntetésre, *Magyar Pedagógia*, 69 (1969) 1–2., 127–142. o.
 - Wiener A. Imre: *A hivatali bűntettek*, Budapest, KJK, 1972.
 - Zámbo Géza: A gyámsági törvény (1877: XX. tc.) anyagi joga a szakirodalom tükrében, *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 64 (2004) 1–28., 521–549. o.
-
-